

סטנלי פיין

זאב ולטר לקויר (1921-2018)

ב-30 בספטמבר, 2018, הלך לעולמו ההיסטוריון זאב ולטר לקויר. הוא מת בווישינגטון בגיל 97. לקויר היה חבר קרוב של ההיסטוריון ג'ורג' ל. מוסה, וביחד הם הקימו ב-1966 את כתב העת החשוב ופורץ הדרך להיסטוריה בת זמננו (Journal of Contemporary History). היה זה שיתוף פעולה פורה, חשוב וממושך. בתחילה, לקויר, שניהל באותה תקופה את המכון להיסטוריה בת זמננו ואת ספריית וינר בלונדון, שימש עורך אחראי של כתב העת. מוסה היה עורך שותף, שנמצא פחות בלונדון ויותר בדרכים. הוא שמר על קשר עם מוסדות וארגונים דומים, חיפש במרץ אחר רעיונות חדשים, תיכנן גיליונות מיוחדים, פירסם כמה מאמרים חשובים והשתתף באופן פעיל בעריכת כתב העת. התקשורת ביניהם היתה רצופה וכללה שיחות טלפוניות ארוכות, בעיקר בימי ראשון אחר הצהריים. המסירות של השניים ושיתוף הפעולה ביניהם נשמר עד מותו של מוסה ב-1999.

מוסה ולקויר היו שונים מאוד זה מזה, הן באופי הן בביוגרפיה. אף על פי שהשניים היו נערים יהודים-גרמנים, שנמלטו מפני הנאצים, מסלולי החיים שלהם היו שונים בתכלית. מוסה נולד למשפחה עשירה מאוד בבירה הגרמנית, ואילו לקויר נולד הרחק מברלין (ברסלאו) למשפחה מהמעמד הבינוני; הגלות של מוסה היתה בזמן, ובזכות מימון נדיב של משפחתו, הוא קיבל חינוך אליטיסטי בהרווארד. לקויר נמלט בעור שיניו והיה אוטודידקט; מוסה היה איש אקדמיה מעורב וחברותי, ורוב חייו הבוגרים לא יצא מן הארון. לקויר היה מופנם יותר, בעל מסור ואב. מוסה התמקד בהיסטוריה תרבותית של רעיונות והשקפות עולם. לקויר נטה להיסטוריה פוליטית, לנרטיבים ולניתוח שיטתי; מוסה החל בחקר ההיסטוריה של העת החדשה המוקדמת ובהמשך סלל את הדרך לפרשנויות ולמתודולוגיות חדשניות בחקר מרכז ומערב אירופה בעת החדשה המאוחרת. המתודולוגיות של לקויר היו מגוונות פחות, אולם במחקריו הוא בחן טווח רחב יותר של מדינות, יבשות וסוגיות.

בגיל 17 ניצל לקויר ברגע האחרון בזכות מלגה שקיבל מהאוניברסיטה העברית, שאפשרה לו להגר מברסלאו, עיר מולדתו, כמה שבועות לפני ליל הבדולח. באותו זמן, העולם האקדמי שיעמם אותו ותוך זמן קצר הוא נטש אותו לטובת חיים בקיבוץ בארץ ישראל, שנמשכו חמש שנים ובהן הא התחתן ושירת בכוח צבאי יהודי, שסייע לבריטים במלחמת העולם השנייה. עד 1945 הוא שלט, בנוסף לגרמנית ולעברית, בערבית, באנגלית וברוסית, וכבר היה מוכן לחזור לחיים האינטלקטואליים. לקויר התחיל את דרכו כעיתונאי ותוך זמן קצר יצא לו מוניטין

בזכות כתבותיו, שפירסם בעיקר בעברית ולעתים באנגלית. ב-1955, הוא הוזמן ללונדון לערוך כתב עת חדש על בריה"מ והמלחמה הקרה (Soviet Survey). מאז ואילך הוא פירסם את כתביו בעיקר בשפה האנגלית. ספרו הראשון בשפה זו יצא לאור ב-1956 ועסק בקומוניזם ולאומיות במזרח התיכון (Communism and Nationalism in the Middle East). ב-1964 מונה לקויר לעמוד בראש ספריית וינר בלונדון, שם כאמור הקים את המכון להיסטוריה בת זמננו וייסד את כתב העת, המזוהה עמו.

מחקריו בתחומים של יחסים בינלאומיים ולימודי ביטחון הביאו אותו לביקורים תכופים בווינגטון, שהפכה לביתו ב-1973, זאת בשעה שמונה למנהל המרכז ללימודים אסטרטגיים ובינלאומיים. כמה שנים קודם לכן הוא לימד סמסטר אחד בשנה באוניברסיטת תל-אביב וכן לימד באוניברסיטת ג'ורג'טאון, ולתקופה קצרה גם באוניברסיטת ברנדייס ואוניברסיטת ג'ונס הופקינס.

במשך עשורים של מחקר, הוא סייר ברחבי העולם, ומלבד ארה"ב, התחנות המרכזיות בחייו היו לונדון, ישראל וגרמניה. בתקופה זו, לקויר היה אחד חוקר פורה במיוחד. הוא כתב עשרות ספרים על ההיסטוריה בת-זמננו וכל כתביו וכתבתו התאפיינו, בין היתר הודות לעברו העיתונאי, בבהירות ובתמציתיות יוצאות דופן בהשוואה להיסטוריונים אחרים. מאמצע שנות ה-60 הוא החל לפרסם, כמעט ללא הפסקה, ומרוב פרסומים אי-אפשר להזכיר את כולם, אלא רק לציין כמה מכתביו הבולטים או תחומים מרכזיים, שבהם עסק. כל אלה הפכו אותו, כדברי ניל פרגוסון, "להיסטוריון הבולט ביותר של אירופה בת-זמננו". ואולם, מחקריו חרגו גם מעבר לגבולות היבשת ועסקו גם בהיסטוריה של המזרח התיכון, שאותה קישר להיסטוריה של אירופה. כך למשל, היה ספרו על ההיסטוריה של הציונות (History of Zionism), שיצא לאור ב-1972 ונחשב עד היום לאחד הספרים החשובים ביותר על התנועה הציונית.

לקויר היה גם מהמייסדים של תחום מחקר חדש על ההיסטוריה של הטרור, בשעה שכתב את ספר העיון הכללי הראשון על טרור בעידן המודרני, שאותו עידכן כמה פעמים. הוא פרסם כמה ספרים על היבטים שונים של הבעיה, וחיבורו האחרון בעניין התפרסם בשנה האחרונה לחייו, בספר, שהיה שותף לכתבתו, על עתיד הטרור. בתחילה, לקויר היה מוכר כסובייטולוג ומומחה לרוסיה, זאת אף על פי שחיבוריו הבולטים על רוסיה הופיעו רק לאחר נפילת בריה"מ. בהסתמכו על מקורות חדשים, שהפכו אז לנגישים, הוא שקד על מחקר מפתיע במקוריותו על סטלין, ואליו הצטרף גם ספרו המצוין על החלום הסובייטי ושברו (The Dream that Failed: Reflections on the Soviet Union), שהתפרסם ב-1994.

בשונה ממוסה, לקויר לא השקיע את עיקר מרצו בחקר הפשיזם. ואולם תרומתו לתחום רבה, בעיקר כעורך כתב העת להיסטוריה של זמננו. בתחילה, הוא פירסם כמה מחקרים חשובים ופורצי דרך: על תנועת הנוער הגרמנית ועל ההיסטוריה התרבותית של רפובליקת ויימאר (Weimar: A Cultural History), שראה אור ב-1974. שנתיים לאחר מכן, הוא ערך קובץ מאמרים חשוב על הפשיזם (Fascism: A Reader's Guide- Analyses, Interpretations, Bibliography), ככל הנראה הספר המקיף ביותר על הפשיזם, אף על פי שרובו אינו עוסק במקרה הגרמני. הוא היה גם הראשון שבחן לעומק את רוסיה כמקרה בוחן בחקר הפשיזם. ספרו על עליית הימין הקיצוני ברוסיה (Black Hundred: The Rise of the Extreme Right in Russia), דן גם בפרה-פשיזם הרוסי לפני 1917 וגם בהתהוות הימין הקיצוני לאחר קריסת הקומוניזם. ב-1996 הוא פירסם מחקר מקיף ועדכני (Fascism: Past, Present, Future), ששילב בין ההיסטוריה של הפשיזם לניתוח הניאו-פשיזם ועתידו.

הוא כתב על מספר רב של מחקרים בנושאים אחרים, חיבר אוטוביוגרפיה מאירת עיניים ופירסם, בין היתר, את אחד המחקרים התמציתיים ביותר על האנטישמיות, ובהמשך, ב-2007, גם ספר פסימי ומשכנע על המשבר של אירופה (The Last Days of Europe: Epitaph for an Old Continent). פרגוסון תיאר ספר זה כ"אפיטף לציוויליזציה וליבשת. ההיסטוריון הבולט של אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה הפך לנביא של שקיעתה ונפילתה". נראה, שעתה, עשור לאחר שהספר ראה אור, ניתן לומר שהוא גם ראה את הנולד.

לקויר פרש מעריכת כתב העת ב-2005, והעביר לי ולריצ'רד אוונס את השרביט. ואולם, גם בגיל מופלג, קצב עבודתו כמעט לא השתנה. ב-2015, בגיל 94, הוא פרסם את מחקרו המקיף על רוסיה, על מדיניותה ועל זרמים תרבותיים ואידאולוגיים בעידן ולדימיר פוטין (Putinism: Russia and its Future with the West). כל אלה מעידים על כך שאין דומה ליצירתו של לקויר בכל הקשור להיקף ועומק המחקר, ואין שני לו בקרב חוקרים אוטודידקטים. אפשר לסכם ולומר שבעשורים האחרונים לקויר העשיר אותנו בידע על ההיסטוריה של אירופה והמזרח התיכון יותר מכל אדם אחר.

סטנלי פיין הוא פרופסור אמירטוס בחוג להיסטוריה באוניברסיטת ויסקונסין-מדיסון.